

مددکاری اجتماعی بالینی

و بهداشت روانی

وهاب علی نیا

(مددکار اجتماعی کودک و خانواده)

محمد سبزی

(مددکار اجتماعی)

سیدرضا جوادیان

(عضو هیئت علمی دانشگاه یزد)

انتشارات آوای نور

تهران-۱۳۹۶

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سرشناسه	:	علی‌نیا، وهاب، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور	:	مددکاری اجتماعی بالینی و بهداشت روانی / وهاب علی‌نیا، محمد سبزی، سیدرضا جوادیان.
مشخصات نشر	:	تهران: آوای نور، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۴۰۰ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۲۶۶-۲
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. [۳۸۹] - ۳۹۵.
موضوع	:	خدمات اجتماعی Social service
موضوع	:	خدمات اجتماعی -- ایران Social service -- Iran
موضوع	:	بهداشت روانی -- خدمات Mental health services -- Iran
موضوع	:	بیماری‌های روانی -- تشخیص Mental illness -- Diagnosis
موضوع	:	حرفه مددکاری اجتماعی Social service -- Practice
شناسه افزوده	:	سبزی خوشنای، محمد، ۱۳۶۴ -
شناسه افزوده	:	جوادیان، سیدرضا، ۱۳۵۴ -
رده بندی کنگره	:	HV ۱۳۹۵۴ /ع۸م۴
	:	۳۳۳۱

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ - نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

مددکاری اجتماعی بالینی و بهداشت روانی

تألیف: وهاب علی‌نیا - محمد سبزی - سیدرضا جوادیان

ناشر: انتشارات آوای نور

چاپ: اول ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۲۶۶-۲

قیمت ۳۰۰۰۰ تومان

تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست

فصل اول: زمینه‌های تاریخی بهداشت روانی و
مددکاری اجتماعی..... Error! Bookmark not defined.

مقدمه..... Error! Bookmark not defined.

میری ریچموند..... Error! Bookmark not defined.

تاریخچه بهداشت روانی و مددکاری اجتماعی در ایران Error! Bookmark
not defined.

فصل دوم: تعاریف، مفاهیم و دیدگاه‌های مشترک..... Error! Bookmark not defined.

مقدمه..... Error! Bookmark not defined.

اعضای تیم بهداشت روانی..... Error! Bookmark not defined.

سلامت و بهداشت روانی..... Error! Bookmark not defined.

مددکاری اجتماعی بالینی..... Error! Bookmark not defined.

رسالت حرفه‌ای مددکاران اجتماعی..... Error! Bookmark not defined.

هدف‌های بهداشت روانی..... Error! Bookmark not defined.

دیدگاه‌های حوزه بهداشت روانی..... Error! Bookmark not defined.

دیدگاه بازتوانی در حوزه بهداشت روانی..... Error! Bookmark not defined.

ابعاد بازتوانی..... Error! Bookmark not defined.

دیدگاه مبتنی بر توانمندی‌ها در حوزه بهداشت روانی Error! Bookmark
not defined.

Error! Bookmark not defined. چگونه در میان مشکلات به توانمندی‌های مددجو دست یابیم؟

Error! Bookmark not defined

Error! Bookmark not defined

Error! Bookmark not defined...... (ج) پیشگیری ثالثه (سطح سه)

Error! Bookmark not defined...... همه‌گیرشناسی

فصل سوم: برخی از نظریات مطرح در حوزه

Error! Bookmark not defined...... بهداشت روانی

Error! Bookmark not defined...... مقدمه

Error! Bookmark not defined...... جایگاه نظریه در مددکاری اجتماعی

Error! Bookmark not defined...... از نگرانی تا نیاز

Error! Bookmark not defined...... مشکل

Error! Bookmark not defined...... محیط یا وراثت؟

Error! Bookmark not defined...... انگیزه‌های معنوی انسان

Error! Bookmark not defined...... مازلو و نیازهای متعارف انسانی

Error! Bookmark not defined...... پیازه و رشد شناختی

Error! Bookmark not defined...... مرحله حسی - حرکتی

Error! Bookmark not defined...... مرحله پیش عملیاتی

Error! Bookmark not defined...... مرحله عملیات عینی

Error! Bookmark not defined...... مرحله عملیات صوری

Error! Bookmark not defined...... ساختار شخصیت

Error! Bookmark not defined...... سطوح آگاهی

Error! Bookmark not defined...... تعارض، اضطراب و مکانیزم‌های دفاعی

Error! Bookmark not defined...... مراحل رشد روانی - جنسی

Error! Bookmark not defined...... اریکسون و رشد روانی - اجتماعی

Error! Bookmark not defined...... بالبی و دل‌بستگی

Error! Bookmark not defined. نظریه دلبستگی در مددکاری اجتماعی.

Error! Bookmark not defined. **کلبرگ و رشد اخلاقی**

..... قضاوت اخلاقی در سطح پیش عرفی.

Error! Bookmark not defined. قضاوت اخلاقی در سطح عرفی.

Error! Bookmark not defined. قضاوت اخلاقی در سطح پس عرفی.

Error! Bookmark not defined. **نظریه‌های یادگیری اجتماعی**

Error! Bookmark not defined. الف) یادگیری با تقویت مستقیم.

Error! Bookmark not defined. ب) یادگیری با تقلید.

Error! Bookmark not defined. ج) یادگیری با القاء.

Error! Bookmark not defined. سلیگمن و درماندگی آموخته‌شده.

فصل چهارم: تصمیم‌گیری اخلاقی در مددکاری

Error! Bookmark not defined. اجتماعی بالینی.

Error! Bookmark not defined. مقدمه.

Error! Bookmark not defined. اخلاق در حرفه مددکاری اجتماعی.

Error! Bookmark not defined. ارزش‌های مددکاری اجتماعی.

Error! Bookmark not defined. اصول حرفه‌ای یک مددکار اجتماعی.

Error! Bookmark not defined. ضوابط اخلاقی در حرفه مددکاری اجتماعی.
defined.

Error! Bookmark not defined. سوگندنامه مددکاران اجتماعی ایران.

Error! Bookmark not defined. معیارهای عملی برای مددکاران اجتماعی بالینی.
defined.

Error! Bookmark not defined. رویکردهای مختلف به حل مسائل اخلاقی.

Error! Bookmark not defined. رویکرد کمترین آسیب در حل مسائل اخلاقی.
defined.

فصل پنجم: رفتار نابهنجار، ارزیابی و

Error! Bookmark not defined. نظام‌های طبقه‌بندی.

Error! Bookmark not defined.مقدمه

Error! Bookmark not defined.اختلال روانی

Error! Bookmark not defined.علل اختلال روانی

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.علائم اختلال در احساس و ادراک:

Error! Bookmark not defined.علائم اختلال در تفکر و هوش:

Error! Bookmark not defined.علائم اختلال در هیجان:

Error! Bookmark not defined.علائم اختلال در انگیزه:

Error! Bookmark not defined.علائم اختلال در رفتار:

Error! Bookmark not defined.عناصر ضروری مصاحبه

Error! Bookmark not defined.مشاهده و بازدید از منزل

Error! Bookmark not defined.طبقه‌بندی اختلالات روانی

Error! Bookmark not defined.مددکاری اجتماعی بالینی و نظام طبقه‌بندی DSM

Error! Bookmark not defined.نظام ارزیابی شخص در محیط

Error! Bookmark not defined.فصل ششم: بهداشت روانی کودکان و نوجوانان

Error! Bookmark not defined.مقدمه

Error!نقاشی کودکان و ارزیابی هیجانات و مهارت‌های شناختی آنها
Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.چگونگی تعیین بهره هوشی

Error! Bookmark not defined.بررسی عواطف کودک بر اساس تست ترسیم آدمک رنگی ...

Error! Bookmark not defined.اختلالات رفتاری

Error! Bookmark not defined.اختلال سلوک

Error! Bookmark not defined......اختلال نافرمانی مقابله جویانه
Error! Bookmark not defined......اختلال کم‌توجهی - بیش‌فعالی
Error! Bookmark not defined......اوتیسم
Error! Bookmark not defined......نشانگان اسپرگر
Error! Bookmark not defined......اختلال رت
Error! Bookmark not defined......اختلال فروپاشنده دوران کودکی
اختلال فراگیر رشد نامعین (NOS).....**۱.**
۱. اختلالات عاطفی

Error! Bookmark not defined......افسردگی کودکی
Error! Bookmark not defined......بی‌اختیاری ادرار
Error! Bookmark not defined......بی‌اختیاری مدفوع
Error! Bookmark not defined......گنگی انتخابی
Error! Bookmark not defined......**بلوغ و بحران هویت**
Error! Bookmark not defined......**کودکان و تجربهٔ کودک‌آزاری**

Error! Bookmark not defined......**فصل هفتم: بهداشت روانی بزرگسالان**

Error! Bookmark not defined......**مقدمه**
Error! Bookmark not defined......**استرس و فشار عصبی**
Error! Bookmark not defined......فیزیولوژی استرس
Error! Bookmark not defined......الگوی تبادل‌ی لازاروس و فالکمن
Error! Bookmark not defined......طبقه‌بندی رویدادهای استرس‌زا
Error! Bookmark not defined......**اختلالات اضطرابی**
Error! Bookmark not defined......**استرس در حوادث و بلایا**
Error! Bookmark not defined......**تجربهٔ فقدان و سوگ**
Error! Bookmark not defined......**آرامش‌بخشی پیش‌رونده در برابر استرس**
defined.
Error! Bookmark not defined......**اختلالات خلق**
Error! Bookmark not defined......افسردگی

Error! Bookmark not defined......شیدایی.

Error! Bookmark not defined......اختلال دو قطبی.

Error! Bookmark not defined......مددکاری اجتماعی بالینی در کار با مبتلایان به اختلالات خلق
defined.

Error!BASIC IDDS مدلی برای ارزیابی مددکار اجتماعی در کار با مددجویان افسرده:
Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined......**اختلالات شخصیت**

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined......اختلال شخصیت اسکیزوئید.

Error! Bookmark not defined......اختلال شخصیت اسکیزوتایپی.

Error! Bookmark not defined......اختلال شخصیت نمایشی.

Error! Bookmark not defined......اختلال شخصیت خودشیفته.

Error! Bookmark not defined......اختلال شخصیت ضد اجتماعی.

Error! Bookmark not defined......اختلال شخصیت مرزی.

Error! Bookmark not defined......اختلال شخصیت دوری گزین.

Error! Bookmark not defined......اختلال شخصیت وابسته.

Error! Bookmark not defined......اختلال شخصیت وسواسی.

Error! Bookmark not defined......**اسکیزوفرنیا**

Error! Bookmark not defined......علائم و نشانه‌های اسکیزوفرنیا.

Error! Bookmark not defined......انواع اسکیزوفرنیا.

Error! Bookmark not defined......سبب‌شناسی بیماری اسکیزوفرنیا.

Error! Bookmark not defined......مداخلات روانی - اجتماعی در کار با بیماران اسکیزوفرن...
defined.

مددکاران اجتماعی بالینی و تشخیص‌های دوگانه اعتیاد و اختلالات روانی

Error! Bookmark not defined......

Error! Bookmark not defined......نیکوئین موجود در توتون و تنباکو.

Error! Bookmark not defined......ناس.

Error! Bookmark not defined......تریاک.

Error! Bookmark not defined......مرفین.

Error! Bookmark not defined......هرئین.

Error! Bookmark not defined......کدئین.

Error! Bookmark not defined......پاپاورین.

Error! Bookmark not defined.	پتیدین
Error! Bookmark not defined.	متادون
Error! Bookmark not defined.	نورجیزک
	اکسیکانتین
	کنامین
Error! Bookmark not defined.	شاهدانه هندی
Error! Bookmark not defined.	کوکا
Error! Bookmark not defined.	کوکائین
Error! Bookmark not defined.	کراک
Error! Bookmark not defined.	آمفتامین
Error! Bookmark not defined.	شیشه یا کریستال
Error! Bookmark not defined.	اکستازی
Error! Bookmark not defined.	ال اس دی
Error! Bookmark not defined.	دی ام تی
Error! Bookmark not defined.	پی سی پی
Error! Bookmark not defined.	جی ای بی
Error! Bookmark not defined.	قارچ‌ها
Error! Bookmark not defined.	مسکالین
Error! Bookmark not defined.	خات
Error! Bookmark not defined.	استروئیدها
Error! Bookmark not defined.	کافئین
Error! Bookmark not defined.	چسب و مواد فرار استنشاقی
Error! Bookmark not defined.	الکل
Error! Bookmark not defined.	تیین پدیدهٔ اعتیاد از منظر مددکاری اجتماعی
defined.	

Error! Bookmark not defined. **بازتوانی معتادان**

Error! Bookmark not defined. **مصاحبهٔ انگیزشی در درمان رفتارهای اعتیادی**
defined.

bookmark not defined. **فصل هشتم: بهداشت روان در دوران سالمندی.**

Error! Bookmark not defined. **مقدمه**

Error! Bookmark not defined.تعریف سالمندی

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.(ج) دیدگاه جامعه‌شناختی

Error! Bookmark not defined.(د) دیدگاه جمعیت‌شناختی

Error! Bookmark not defined.سالمندی و آسیب‌های آن

Error! Bookmark not defined.دلیریوم (روانآشفته‌گی)

Error! Bookmark not defined.دمانس (زوال عقل)

Error! Bookmark not defined.اختلالات نسیانی (فراموشی)

Error! Bookmark not defined.بیماری پارکینسون

Error! Bookmark not defined.مددکاری اجتماعی بالینی در کار با سالمندان
defined.

Error! Bookmark not defined.فصل نهم: بهداشت روانی خانواده

Error! Bookmark not defined.مقدمه

Error! Bookmark not defined.تعریف خانواده

Error! Bookmark not defined.مراحل رشد خانواده

Error! Bookmark not defined.ارزیابی خانواده

Error! Bookmark not defined.آسیب‌شناسی خانواده

Error!نقش مددکاران اجتماعی در ارتقاء بهداشت روانی خانواده
Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.پیوست‌ها

Error! Bookmark not defined.نمونه فرم ارزیابی مخارج ماهیانه

پیشگفتار مؤلفان

بیماری‌های روانی از بدو پیدایش بشر وجود داشته و هیچ فردی، از هیچ طبقه اقتصادی - اجتماعی خاصی، در مقابل آنها مصونیت نداشته و خطری است که بشر را همواره تهدید می‌کند. خوشبختانه نهضت بهداشت روانی در نیم قرن اخیر، افکار غلط و خرافات در مورد این بیماری‌ها را کنار گذاشته و نشان داده که **اولاً** بیماری‌های روانی، قابل پیشگیری بوده و ثانیاً در صورتی که مانند سایر بیماری‌ها به موقع تشخیص داده و تحت درمان قرار گیرند به همان نسبت از مزمن شدن و عوارض آنها کاسته خواهد شد. غافل شدن از بهداشت روانی یکی از اشتباهات بزرگ نظام‌های بهداشتی است و هر برنامه توسعه‌ای بدون در نظر گرفتن بهداشت روانی جامعه با شکست مواجه خواهد شد. رواج آشفتگی‌های روانی، ناکامی در اجتماع، فاصله شدید بین فقیر و غنی، وجود بیش از هزاران زندانی، میلیون‌ها بیکار، بیش از میلیون‌ها معتاد و تغییرات شدید و سریع الگوی سوء مصرف مواد، بالا رفتن سن ازدواج، افزایش آمار انواع خشونت، قتل، خودکشی، کودک‌آزاری، فرار کودکان از منزل و مدرسه، شیوع بالای طلاق، تجربه جنگ، حوادث و بحران‌های طبیعی، همگی شواهد بارز اهمیت و ضرورت توجه به نیازهای بهداشت روانی گروه‌های خاص است.

سازمان بهداشت جهانی، سلامت را از چهار بعد اساسی یعنی ابعاد جسمانی، روانی، اجتماعی و معنوی^۱ مورد بررسی قرار داده است؛ که بسیار نزدیک به دیدگاه مددکاران اجتماعی نسبت به انسان و نیازهای اوست. تأکید بر بعد چهارم یعنی معنویت، نمایانگر آگاهی مسئولین و متخصصین بهداشت روانی از اهمیت معنویت در زندگی افراد جامعه است. سلامت معنوی یکی از مسائلی است که در این کتاب بر آن تأکید شده است.

در تدوین کتاب حاضر به عنوان یک منبع علمی و عملی برای مددکاران اجتماعی فعال در حوزه بهداشت روانی، نویسندگان چند مسئله مهم را مد نظر داشته‌اند؛ آگاهی دادن به دانشجویان و متخصصین مددکاری اجتماعی از آخرین دستاوردهای علمی و نظری در بهداشت روانی، هدف مهم مؤلفان در تألیف این کتاب بوده است. کاربردی کردن این علوم برای مددکاران اجتماعی بالینی در کار با افراد و خانواده‌ها نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است؛ تنها به ارائه نظریات، رویکردها و مدل‌ها بسنده نشده و تلاش بر این بوده تا با ارائه تجربیات عملی و راهکارهای مداخله‌ای در کنار مطالب نظری، مددکاران اجتماعی بتوانند در محیط‌های کاری خود عوامل مؤثر بر اختلالات روانی را به خوبی شناسایی نموده و نسبت به ارتقای بهداشت روانی افراد اقدام نمایند. پشت میز نشستن، پناه بردن به اتاق‌های زیبای مشاوره و تجویز نظریات اصلاحی برای مددجویان و آسیب‌دیدگان، امری است که اندکی با دیدگاه‌ها، اصول مددکاری اجتماعی و این پسوند اجتماعی که ما یدک می‌کشیم، مغایرت دارد. مددکاران اجتماعی بالینی نیز مانند سایر همکارانشان همواره بر سه مفهوم آسیب، آسیب‌دیده و شرایط آسیب‌رسان در کنار یکدیگر تأکید

^۱. Biopsychosociospirtual

نموده و نه تنها پدیده‌ها و آسیب‌های روانی - اجتماعی را بر اساس رویکردهای خود تحلیل و تبیین می‌کنند؛ بلکه از این سطح نیز عبور کرده در جهت رفع اختلالات و ایجاد تغییر در شرایط آسیب‌رسان نیز گام برمی‌دارند. ما نیز در کتاب «مددکاری اجتماعی بالینی و بهداشت روانی» همواره بر این موضوع تأکید داشته‌ایم که تمامیت فرد باید در موقعیت وی مورد ارزیابی قرار گیرد؛ مددکاری اجتماعی بالینی شامل درک و پاسخ به تمامیت وجود شخص در متن زندگی منحصر به فرد اوست. در اکثر نقاط دنیا، بیماران روانی از دو موضوع متضرر می‌شوند؛ یکی به خاطر خود بیماری و دیگری به خاطر واکنش‌های اطرافیان و جامعه. ساختن جهان به گونه‌ای که محیط مناسب‌تری برای زندگی انسان‌ها باشد، آرزوی دیرینه همه مددکاران اجتماعی دنیاست. در طول تاریخ، همواره از مددکاران اجتماعی انتظار می‌رفته تا از مظلومان و جمعیت‌های ضعیف‌تر جامعه، حمایت کرده و در راستای توانمندسازی آنها بکوشند.

امروزه مددکاران اجتماعی بالینی یکی از متخصصانی هستند که در حوزه بهداشت روانی و ارائه خدمات روانی - اجتماعی از جایگاه مناسبی برخوردارند. معمولاً نخستین اشخاصی که با اختلالات ذهنی و مشکلات رفتاری و عاطفی افراد مواجه می‌شوند، مددکاران اجتماعی بالینی هستند که حضور آنها در بسیاری از مؤسسات، مراکز سلامت روان، بیمارستان‌ها، مراکز درمان و بازتوانی معتادین، مدارس، خانه‌های بهداشت، مؤسسات رفاه کودک، خانه‌های سالمندان، مراکز اشتغال و آماده‌سازی شغلی و کلینیک‌های خصوصی پذیرفته شده است. تأکید اصلی مددکاران اجتماعی بالینی با محوریت دیدگاه شخص در محیط^۲، بر ارتقاء سلامت ذهنی، عاطفی و رفتاری افراد، زوجین، خانواده‌ها و گروه‌هاست. ارتباط بین فرد و محیط، کانون مداخلات مددکار اجتماعی بالینی است.

نیک گولد^۳ در کتاب خود تحت عنوان مددکاری اجتماعی در حوزه بهداشت روانی ده توانایی ضروری برای مددکاران اجتماعی فعال در این حوزه بر می‌شمارد. از نظر او متخصصانی می‌توانند در حوزه بهداشت روانی موفق شوند که معتقد به اصل مشارکت و همکاری در کار تیمی باشند؛ روابط حرفه‌ای سازنده‌ای با مددجویان، مراقبین، خانواده‌ها، همکاران، جامعه هدف و عموم مردم ایجاد نموده و با یک جهتگیری مثبت نسبت به اختلاف نظرها و تنش‌های موجود عمل کنند، به تفاوت‌های مربوط به سن، جنس، نژاد، فرهنگ، معلولیت‌ها، جنسیت و اعتقادات احترام بگذارند؛ حقوق مددجویان و خانواده‌هایشان را با وجود نابرابری‌های قدرت، محترم شمرده و در جهت کاهش این نابرابری‌ها تلاش کنند؛ بر اساس معیارهای اخلاقی، حرفه‌ای و قانونی عمل کنند؛ عوامل زمینه‌ساز و پیامدهای تبعیض، برجسب زدن به افراد و نابرابری‌های اجتماعی را شناخته و در جهت رفع آنها بکوشند؛ با مشارکت سایر متخصصان، مداخلات و درمان‌هایی را دنبال می‌کنند که مددجو را قادر می‌سازد علی‌رغم وجود محدودیت‌ها و اختلال در سلامت روانش، امیدوارانه از خدمات درمانی بهره‌مند شود؛ یک ارزیابی جامع از نیازها، منابع و استعدادهای مددجو انجام داده و مراقبتی

^۲ . Person- in-Environment

^۳ . Nick Gould

مبتنی بر نیازها، منابع و استعدادهای فرد برای آنها فراهم می‌آورند؛ برنامه‌ریزی‌های خود را بر اساس اهداف مهم و قابل دسترس از نظر مددجو قرار می‌دهند؛ بهره‌مندی مددجویان از بهترین خدمات مبتنی بر شواهد علمی و اخلاقی را تسهیل نموده و در جهت توانمندسازی افراد و رشد حرفه‌ای خود بر اساس جدیدترین تغییرات در شیوه‌های درمانی تلاش می‌کنند (گولد، ۲۰۱۰).

موضوع دیگری که در تألیف این کتاب، بر آن تأکید داشته‌ایم بهداشت روانی در مراحل مختلف رشد انسانی است. عوامل خاص در هر دوره از رشد می‌تواند سلامت روانی افراد را به مخاطره اندازد. بهداشت روان جامعه از دو بُعد: (الف) سلامت روانی جمعیت عمومی و (ب) بهداشت روانی گروه‌های خاص، مورد توجه مددکاران اجتماعی و سایر متخصصین این حوزه بوده است. از بُعد نیازمندی‌های بهداشت روان برای گروه‌های خاص مهمترین گروه مورد توجه، کودکان و نوجوانان می‌باشد که در این کتاب سعی شده تا به این موضوع بیشتر پرداخته شود. در فصول دیگر، تعاریف، اطلاعات پایه‌ای، نظریات و معیارهای اخلاقی مطرح شده تا مددکاران اجتماعی بالینی بتوانند در موقعیت‌های مختلف، در قالبی منسجم و متحد رفتار نمایند. بخش‌هایی از کتاب نیز به بهداشت روانی بزرگسالان و سالمندان اختصاص یافته است و در فصل انتهایی کتاب به موضوع بهداشت روانی افراد در بستر خانواده پرداخته شده است. در هر فصل استفاده شایانی از جداول، نمودارها و مدل‌های تحلیلی، به منظور بارزتر نشان دادن اجزای بسیار مهم ارزیابی و مداخلات مددکاری اجتماعی، به عمل آمده است. بنابراین کتابی که پیش رو دارید برای تمامی مددکاران اجتماعی اعم از دانشجویان و شاغلین حوزه‌های مختلف مددکاری اجتماعی و سایر حرفه‌های انسان‌یاورانه که با روابط انسانی سر و کار دارند و علاقه‌مند به افزایش دانش خود درباره حرفه مددکاری اجتماعی بالینی هستند، قابل استفاده و مفید خواهد بود.

در پایان فرصت را مغتنم شمرده از اساتید و همکارانی که برای آموزش و ارتقاء جایگاه علمی و حرفه‌ای مددکاری اجتماعی در کشورمان تلاش کرده‌اند، به ویژه تمامی نویسندگانی که از نوشته‌ها و آثارشان در تهیه این کتاب بهره گرفته‌ایم، تشکر می‌کنیم. همچنین از زحمات مدیر و کارکنان محترم انتشارات آوای نور به خاطر حمایت بی‌دریغشان در آماده‌سازی کتاب تشکر و قدردانی ویژه می‌نماییم.

دکتر علی‌نیا

سیدرضا جوادیان

محمد سبزی خوشامی